

Jihlava 2018

Odkaz jihlavského horního práva dnešku

Dr. Vítězslav Urbanec

Úvodem

- **Jihlavské horní právo - nejstarší psaná památka z oblasti horního práva v českých zemích.**
- **Vydání tzv. privilegia A, se tradičně datuje k roku 1249 a je spojeno se jménem krále Václava I. a jeho syna Přemysla Otakara. Původně bylo jen přívažkem práv městských.**
- **Postupem doby se proměnilo v rozsáhlý a široce uznávaný právní systém, který byl definitivně nahrazen až v 19. století obecným horním zákonem, tj. zákonem č. 146/1854 ř.z.**
- **Jihlavské horní právo řešilo obdobné otázky jako horní právo dnešní. Je zajímavé sledovat, jakým způsobem a v jakých bodech se současná právní úprava blíží svému dávnému předobrazu.**

Ze soudobé právní úpravy se jako předmět historického srovnání nabízejí:

-zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů,

-zákon č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, ve znění pozdějších předpisů,

-prováděcí předpisy k těmto zákonům.

Principy horního práva

Již v jihlavském horním právu nacházíme základní principy horního práva.

-Horní regál (*Bergregal*)

-Horní svoboda (*Bergbaufreiheit*)

-Horní svrchovanost/výsost (*Berghoheit*),

na kterých stojí, byť to nemusí být vždy zřejmé, i soudobé horní právo.

Horní regál

Horní regál – výsadní právo panovníka, resp. státu vlastnit nerostné bohatství.

Ve 13. století – předmětem regálu je ve smyslu jihlavského práva (stříbrná) ruda.

V současnosti – předmětem regálu jsou na základě horního zákona tzv. vyhrazené nerosty (14 kategorií); jejich ložiska (tzv. výhradní ložiska) jsou ve vlastnictví České republiky a tvoří nerostné bohatství.

Horní svoboda

Horní svoboda v redukováném pojetí (vztah těžaře, panovníka/státu a majitele pozemku):

- právo libovolného (i nestátního) těžaře získat právo k dobývání nerostného bohatství**
- právo dobývat nerostné bohatství bez ohledu na vlastnictví pozemků rozprostírajících se v oblasti ložiska.**

Horní svoboda v neredukovaném pojetí (široký soubor společenských vztahů):

Široká paleta benefitů pro hornictví, které v sobě zahrnuje i zvýhodnění daňová, věcná, osobnostní aj.

Ve středověku: dopadala na právo těžby, umožňovala využívání cizích pozemků a dřeva z cizích lesů, volnost pohybu a nájemní práce, volnost usazování těžařů i horníků atp.

Dnes: právo žádat o dobývací prostor a o hornickou činnost; důlní vody; využívání výhradních ložisek.

Horní svrchovanost/výsost

Jedná se o výsadní právo panovníka (státu) zřizovat dozorové orgány a provádět dozorovou a správní činnost v oblasti hornictví.

Existence efektivní veřejné správy zaměřené na hornictví se již v jihlavském horním právu brala jako samozřejmost, zejména pokud se jednalo o propůjčování hor, výběr urbury a řešení sporů.

Již ve třináctém století nalézáme horní úředníky, urburéře a přísežné, kteří, obdobně jako dnešní báňské úřady a báňští inspektoři vykonávali správní a dozorovou činnost v oblasti využívání nerostného bohatství.

Právně regulované oblasti v minulosti a dnes

Tři základní okruhy témat, které řeší horní právo:

- využití nerostného bohatství,

- bezpečnost práce a provozu,

- doplňkové činnosti související s hornictvím.

Nacházíme je jak v jihlavském horním právu, tak i v moderním právu horním.

Využití nerostného bohatství

- Již v nejstarších jihlavských privilegiích byla upravena otázka propůjčování hor; obdobou tohoto institutu je v současné době stanovování dobývacího prostoru podle horního zákona.
- Významnou úlohu při propůjčování hor hráli urburéři, královští úředníci, jejichž postavení bylo v tomto případě obdobné situaci dnešních obvodních báňských úřadů.
- Jihlavské horní privilegium řešilo také řádné vyměřování rozsahu těchto propůjček, jehož moderní obdobu nacházíme rovněž v horním zákoně, ve vyhlášce o dobývacích prostorech a v důlně-měřické vyhlášce.
- Řádnému využívání ložisek, včetně vedení štol a otázce působení více těžařů na jednom ložisku, jsou ve starém jihlavském privilegiu věnovány všechny tři kapitoly týkající se horního práva. Obdobné požadavky nacházíme v §§ 30 až 32 dnes platného horního zákona.
- S využíváním ložiska úzce souvisí také nakládání s výtěžkem z těžby. Z existence urburéřů jakožto králem určených úředních osob vyplývá nejen dávný zájem panovníka na řádném dozoru nad hornictvím, ale i existence urbury, tedy povinného podílu panovníka na těžbě. V dnešní době odpovídá institutu urbury institut úhrad z vydobytych nerostů, který je upraven platným horním zákonem.

Bezpečnost práce a provozu

Ve zlaté době jihlavského práva, tedy v období 13. až 16. století, nebyla tato oblast zdaleka tak významnou součástí horní legislativy, jako je tomu dnes, a jihlavské horní právo se této problematice prakticky nevěnuje. Základní technicko - bezpečnostní ustanovení však v jihlavském privilegiu nalezneme, a to v ustanovení o právu dědičné štoly, kde se objevuje požadavek na „rozumné vydělání štoly“.

Požadavky na vedení důlních děl v dnešní době nejtypičtěji upravuje vyhláška č.22/1989 Sb.

Oblasti související s hornictvím

Jihlavské horní právo logicky neřeší takové otázky, jako jsou výbušniny, technická zařízení, podzemní objekty nebo třeba báňská záchranná služba.

Důležitou související problematikou, které se však staré jihlavské privilegium věnuje, je de facto procesní otázka řešení sporů, které mohou vzniknout mezi těžaři ohledně nálezů rudy.

Jihlavské právo předpokládalo vytvoření jakéhosi tribunálu složeného z osob jmenovaných těžaři a urburéři, který by uvedený spor řešil.

Moderní horní právo tuto možnost neobsahuje a pro řešení sporů mezi těžaři platí obecné procesní předpisy.

Závěr - odkaz jihlavského práva

- **Hlavním odkazem jihlavského horního práva dnešku jsou základní principy, na nichž bylo toto dávné horní právo založeno, tj. horní regál, horní svoboda a horní svrchovanost/výsost. Jejich zachování v právní úpravě a souběžně probíhající aplikace a rozvoj těchto principů v moderních (a hornictví poněkud nepříznivých) podmínkách jsou předpokladem pro udržení českého hornictví i českého horního práva v příštích stoletích.**
- **Je třeba mít ovšem na paměti i ty skutečnosti, které v dnešních podmínkách již aplikovat nelze. Za dnes již překonané je třeba považovat přiřazení dílčích ustanovení práva horního k jiným právním normám, jako tomu bylo ve třináctém století v případě nejstaršího královského privilegia.**
- **Za další odkaz jihlavského horního práva je pak třeba považovat na jedné straně jeho životnost plynoucí hlavně z přehlednosti úpravy, na straně druhé pak jeho flexibilitu, kdy do sebe během staletí dokázalo toto právo absorbovat i další právní vlivy (mj. i kutnohorské) a tyto úspěšně rozvíjet. Oba tyto charakteristické rysy byly příčinou toho, že si jihlavské horní právo udržovalo po celá staletí patřičnou kvalitu a autoritu.**

◎ **Zdař Bůh !**